

МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА

МИТЯЙ ОКСАНА ВАСИЛІВНА

УДК 338.12.017:631.1

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Херсон - 2013

Дисертацією є рукопис
Робота виконана в Уманському національному університеті садівництва
Міністерства аграрної політики та продовольства України

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Бечко Петро Кузьмич,
Уманський національний університет
садівництва, доцент кафедри фінансів і кредиту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Майданевич Петро Миколайович,
Південний філіал Національного університету
біоресурсів і природокористування України
"Кримський агротехнологічний університет",
доцент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту

доктор економічних наук, доцент
Гришова Інна Юріївна,
ННЦ "Інститут аграрної економіки" НААН
України, провідний науковий співробітник відділу
податково-бюджетної політики

Захист відбудеться "21" березня 2013 р. о ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 67.135.01 у Міжнародному університеті бізнесу і права за адресою: 73039, м. Херсон, вул. 49 Гвардійської дивізії, 37 а.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Міжнародного університету бізнесу і права за адресою: 73039, м. Херсон, вул. 49 Гвардійської дивізії, 37 а.

Автореферат розісланий " ____ " _____ р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.С. Кайтанський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Аграрна сфера є одним з найбільш соціально значущих секторів національної економіки, у якому зайнято майже третина працездатного населення країни. Під впливом наслідків аграрної реформи, проведеної з кінця ХХ століття, у цей час агросфера зазнає серйозних труднощів у виконанні своїх головних стратегічних завдань: безперебійного забезпечення населення доступними продуктами харчування й забезпечення легкої й харчової промисловості сировиною.

У зв'язку із цим, пошуки шляхів відновлення аграрної галузі стають першорядним завданням економічної науки. На сучасному етапі необхідно визначити пріоритети розвитку аграрних підприємств й перейти до принципово нового способу виробництва, що забезпечує продовольчу безпеку країни. Підвищення ефективності аграрних підприємств не можна досягти без оптимального використання основних факторів виробництва, тому що саме від їх стану й раціональної структури залежить інтенсивність розвитку й випуск необхідного обсягу продуктів харчування. Звідси виникає необхідність визначення напрямків підвищення ефективності аграрних підприємств шляхом оптимізації використання основних факторів виробництва в сучасних умовах господарювання, різні комбінації яких в остаточному підсумку формують ресурсно-виробничий потенціал аграрних підприємств.

Дослідженню теоретичних і практичних аспектів оцінки і пошуку шляхів підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств присвячені роботи відомих вітчизняних дослідників, як: В.Я. Амбросов, Бечко П.К., Гришова І.Ю., М.Я. Дем'яненко, В.М. Жук, Й.С.Завадський, М.Ф. Кропивко, П.М. Майданевич, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т.Саблук, М.Ф. Огійчук та інші.

Зусиллями вказаних вчених створено науковий базис дослідження шляхів підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств. Втім, проблему не можна вважати остаточно вирішеною. Важливе значення у розв'язанні проблемних питань підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств має формування дієвих організаційно-економічних механізмів, адекватних сучасним економічним умовам, зданих комплексно вирішити проблеми забезпечення ефективної діяльності аграрних підприємств. Актуальність і недостатня вирішеність вказаних проблем зумовила вибір теми, мету, склад завдань і структуру дослідження,

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана згідно з планами наукових досліджень Уманського національного університету садівництва «Адаптація організаційно-економічного механізму господарювання до соціально орієнтованих ринкових відносин в АПК» (номер державної реєстрації 0101U004493). Особистий внесок дисертанта полягає в обґрунтуванні концепції механізму підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій з формування та

функціонування організаційно-економічних механізмів підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств.

Реалізація мети дисертаційної роботи обумовила наступні завдання дослідження:

- розробити концепцію організаційно-економічного механізму підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств;
- удосконалити методичний підхід до оцінки та порівняння ресурсно-виробничого потенціалу аграрних підприємств;
- обґрунтувати методичний підхід до визначення рівня активізації підприємницьких здібностей аграрного підприємства;
- розробити модель оптимізації ресурсних пропорцій аграрного підприємства;
- розвинути підходи і моделі оцінки ефективності діяльності аграрних підприємств;
- обґрунтувати пропозиції з формування та реалізації ресурсно-виробничого потенціалу аграрного підприємства;
- розробити рекомендації з організації служби маркетингу аграрного підприємства;
- розвинути систему планування діяльності аграрних підприємств.

Об'єктом дослідження є процеси формування та функціонування організаційно-економічних механізмів підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та прикладних аспектів формування та функціонування організаційно-економічних механізмів підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дисертаційної роботи є діалектичний метод пізнання, інтеграційний та системний підходи до дослідження змісту категорій економічних результатів та ефективності діяльності суб'єктів підприємництва.

У процесі дослідження використовувалися наступні методи та прийоми: діалектичний і абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формування висновків); монографічний (при вивченні теоретичних аспектів формування і реалізації економічного потенціалу аграрних підприємств); статистичні (при дослідженні динаміки економічних результатів аграрних підприємств); порівняння, групування, графічний (при дослідженні сучасних тенденцій змін прибутку та рентабельності аграрних підприємств); розрахунково-конструктивний (при обґрунтуванні методів оцінки та прогнозуванні результатів господарської діяльності аграрних підприємств); економіко-математичного програмування (при розробці моделей оптимізації прибутку аграрних виробників).

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативні акти України, матеріали Державної служби статистики України та її регіональних підрозділів, звітні дані підприємств, наукові здобутки вітчизняних

і закордонних авторів за проблематикою дослідження, інформаційні матеріали, особисті розрахунки автора.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у поглибленні теоретико-методичних засад та розробці практичних рекомендацій, спрямованих на формування та функціонування організаційно-економічних механізмів підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств. Наукова новизна найважливіших результатів дослідження полягає у наступному:

вперше:

- розроблено концепцію організаційно-економічного механізму підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств на засадах демократизації структур управління, об'єктивно заснованої на зміні статусу й ролі первинних товаровиробників - внутрішньогосподарських підрозділів, який системно поєднує заходи з реформування: організаційно-виробничої структури підприємств; відносин власності; організації внутрішньогосподарських економічних відносин; системи стимулювання виробництва й праці; систем розподілу доходу між підрозділами;

удосконалено:

- методичний підхід до оцінки та порівняння ресурсно-виробничого потенціалу аграрних підприємств, що ґрунтується на монотетичному методі багатомірного статистичного аналізу, і дозволяє об'єктивно оцінити рівень їх виробничих можливостей у конкретних умовах господарювання, розкрити причини розходжень в ефективності використання ресурсів і визначити можливі напрямки її підвищення;

- методичний підхід до визначення рівня активізації підприємницьких здібностей аграрного підприємства, за показником який ґрунтується на нелінійному типі зв'язку між коефіцієнтом ефективності використання ресурсів за рахунок суб'єктивного фактору і рівнем віддачі виробничих ресурсів;

- модель оптимізації ресурсних пропорцій аграрного підприємства, що ґрунтується на порівняльній оцінці ефективності використання аграрними підприємствами наявних ресурсів за індексом фінансово-економічної результативності;

дістали подальший розвиток:

- підходи і моделі оцінки ефективності діяльності аграрних підприємств, а саме: розроблено економіко-математичні моделі факторного аналізу прибутку від операційної діяльності, прибутку від звичайної діяльності до оподаткування, чистого прибутку та розроблено прогностичну модель чистого прибутку (збитку) аграрних підприємств;

- пропозиції з формування та реалізації ресурсно-виробничого потенціалу аграрного підприємства. Розроблено схему формування елементів ресурсно-виробничого потенціалу, яка відображає склад зовнішніх і внутрішніх факторів виробництва та процес їх перетворення в змінних умовах зовнішнього середовища;

- рекомендації з організації служби маркетингу аграрного підприємства,

як підрозділу, що сприяє адаптації виробництва до потреб і умов зовнішнього середовища. Визначено основні напрямки маркетингової діяльності аграрного підприємства й фактори, що визначають структуру цієї служби і уточнено систему показників ефективності маркетингової діяльності;

- система планування діяльності аграрних підприємств, а саме: розроблено алгоритм процесу планування їх розвитку; визначено місію, довгострокові цілі і етапи планування; розроблено рекомендації оптимізації структури асортиментів виробленої продукції, планування виробничих витрат, що передбачає визначення припливу й відтоку коштів і дозволяє, зробити бізнес-прогноз розвитку підприємства.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що теоретичні узагальнення, методичні та прикладні положення та пропозиції, одержані автором в результаті дослідження, доведено до рівня практичних розробок, які можуть бути використані у практичній діяльності аграрних підприємств при формуванні систем організації і управління, органів влади різних рівнів при розробці галузевих і регіональних стратегічних програмних документів.

Результати дослідження, висновки та рекомендації, що містяться у дисертаційній роботі, схвалені та використовуються у практичній діяльності Уманського управління агропромислового розвитку Уманської районної державної адміністрації (довідка № 662/03 від 01.11.2012 р.); ФГ Агрофірми "Базис", с. Кочубіївка Уманського району (довідка № 415 від 04.09.2012 р.); ТОВ "Кузьмина Гребля", с. Кузьмина Гребля Христинівського району (довідка № 216 від 02.11.2012 р.), СТОВ "Маяк-Агро", с. Осітна Христинівського району (довідка № 542 від 07.11.2012 р.), у навчальному процесі Уманського національного університету садівництва (довідка № 20-06/1017 від 06.11.2012 р.).

Особистий внесок здобувача. Результати дисертаційної роботи одержані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та положення, що належать особисто дисертантові.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження апробовані на науково-практичних конференціях, семінарах, нарадах, серед яких найбільш важливими були наступні: міжнародні конференції: «Проблеми та перспективи інноваційного розвитку економіки» (10-12 листопада 2010 р., Умань), «Актуальные проблемы потребительского рынка товаров и услуг» (24 лютого 2012 р., Кіров, Росія), «Інноваційні засади сталого розвитку національного господарства» (23-24 лютого 2012 р., м. Тернопіль), «Економічна теорія та практика» (15 березня 2012 р., Умань), «Фінансово-економічні проблеми інноваційного розвитку» (18 травня 2012 р., Умань); всеукраїнські: «Актуальні питання сучасної економіки» (23 грудня 2011 р., Умань), наукова конференція молодих учених (15 березня 2012 р., Умань).

Публікації. Основні положення та результати дослідження опубліковано

в 14 наукових публікаціях загальним обсягом 3,5 у.д.а., у тому числі 11 статтях у наукових фахових виданнях (2,9 у.д.а.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків. Повний обсяг дисертації 224 сторінки, з яких 22 таблиць, 25 рисунків, 25 додатків на 25 сторінках. Обсяг основної частини дисертації складає 184 сторінки. Список використаної літератури включає 148 найменування на 14 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «Теоретико-методичні засади підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств» досліджено економічний зміст категорій економічних результатів і ефективності, визначено умови і чинники ефективної діяльності аграрних підприємств, досліджено методичні підходи до оцінки ефективності діяльності аграрних підприємств.

Ґрунтуючись на основних позиціях теорії підприємства, запропоновано розглядати аграрне підприємство, незалежно від форми власності й організації виробництва, як самостійно господарюючий суб'єкт, що поєднує на системній основі процеси виробництва послуг і сільськогосподарської продукції, її первинної переробки, зберігання й реалізації, відтворення ресурсів і умов функціонування, кожна галузь і підрозділ якого (рослинництво, тваринництво та ін.) являють собою підсистему й у той же час самостійний комплекс, що має свою технологію, техніку, організацію виробництва й управління. І аграрне підприємство в цілому, і кожна з його підсистем мають організаційний, у тому числі управлінський, економічний і соціальний, базис. Як єдина система підприємство перебуває у взаємодії й взаємному впливі з багаторівневим зовнішнім середовищем.

Визначено виробничу структуру аграрного підприємства, яку розділено на функціональні й організаційні підсистеми. Функціональні підсистеми відображають зміст процесу виробництва, його стадій, а організаційні являють собою форму їх функціонування, що дозволяє представити аграрне підприємство як сукупність технологічної, економічної й соціальної підсистем, а організаційно - розділити на стійкі (відділення, бригади, ферми, цехи та ін.) і тимчасові (сезонні) виробничі підрозділи. Їх наявність визначає зміст й форми управління виробництвом.

Систему організації всіх видів діяльності агропідприємства умовно розділено на підсистеми, пов'язані з організацією процесу виробництва, обслуговування й управління. Організаційна система підприємства відповідає на запитання про те, у якій субординації й координації повинні перебувати виробничі служби, що виконують певні технологічні функції, що відображають ступінь поділу праці: концентрацію й комбінування виробництва, спеціалізацію й кооперування, його технологічний розвиток, і якими управлінськими ланками вони координуються в процесі господарювання (рис. 1).

Рис. 1. Організаційний механізм аграрного підприємства

Встановлено, що основною вимогою до організації виробництва, форм і методів господарювання є їх відповідність ринковим відносинам, забезпечення економічної стабільності аграрного підприємства й зростання доходів його працівників. Визначено сукупність протиріч, що виникають у процесі реалізації функцій організаційної підсистеми і є основною причиною збитковості підприємств галузі.

Встановлено, що економічний механізм господарювання аграрних підприємств включає в себе форми й методи, що регулюють процес господарювання, – планування, фінансування, ціноутворення, оплату й стимулювання праці, облік і контроль, умови взаємин між підрозділами, їх внутрішні й зовнішні відносини, умови реалізації продукції й здійснення інших видів діяльності. Організаційно-економічний механізм господарювання перетворюється у відкриту систему, що включає в себе цілі, завдання, форми й методи ведення всіх видів діяльності, прийнятих у аграрному підприємстві, спрямованих на виробництво й реалізацію високоякісної продукції, необхідної ринку, у рамках специфічних обмежень по витратах і одержуваному прибутку, забезпечення відтворення наявних ресурсів, у тому числі вирішення соціальних проблем.

Управління аграрним підприємством визначено як систему цілей, завдань, форм, методів і організаційних структур, що впливають на працівників з метою вирішення актуальних завдань, координації різних видів діяльності, спрямованих на виявлення потреб ринку в продукції підприємства, організації її виробництва в необхідній кількості, відповідної якості й у необхідний термін, визначення технічної й економічної політики розвитку, створення необхідних умов праці, екологічного захисту.

Узагальнені методичні підходи до оцінки ефективності діяльності аграрних підприємств: ресурсний, результативний та результативно-ресурсний. Розроблено алгоритм методики рейтингової оцінки аграрних підприємств за їх економічним потенціалом: вибір, перевірка значимості та розрахунок показників, що впливають на формування і розвиток функціонування підприємств; формалізація показників; встановлення вагової значимості кожного з показників, що впливають на формування і розвиток підприємств; визначення частки кожного показника в загальній сукупності показників; розрахунок багаторівневого рейтингу оцінки економічного потенціалу аграрних підприємств; вибір еталонного рейтингу економічного потенціалу аграрних підприємств; встановлення рейтингової оцінки підприємства.

У другому розділі **«Економічна оцінка ефективності діяльності аграрних підприємств»** досліджено особливості виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств та їх вплив на економічні результати, визначено вплив економічних ризиків на результати діяльності аграрних підприємств, здійснено оцінку ефективності діяльності аграрних підприємств.

В результаті дослідження встановлено, що аграрному підприємству притаманна ціла низка особливостей, пов'язаних з характером його виробництва, яке базується на здатності рослинних і тваринних організмів до природного відтворення, що залежить від клімату та ґрунту, що зумовлює головну відмінність підприємств аграрного сектору – тісне переплетіння економічного процесу відтворення з природним і залежність результатів господарювання не тільки від працівника, а й від природних умов.

Детальне дослідження ефективності діяльності аграрних підприємств здійснювалося на матеріалах підприємств Черкаської області. За обсягами валової продукції аграрного сектору Черкащина займає провідні місця серед регіонів України і виробляє близько 7% загальнодержавного обсягу. У 2011р. загальне виробництво продукції аграрного сектору порівняно з 2010р. зросло на 11,9%, у т.ч. у аграрних підприємствах - на 12,5%. Обсяг продукції аграрного господарства в усіх категоріях господарств становив 7,9 млрд. грн.

Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності аграрних підприємств Черкаської області у динаміці свідчить про формування тенденції збільшення питомої ваги прибуткових підприємств до 90,5% у 2011 р. від загальної кількості аграрних підприємств регіону, що на 11,4% більше ніж у 2007 р. В той же час, оцінка динаміки ефективності виробництва продукції аграрного сектора в Черкаській області за 1990-2011 рр. на основі аналізу рентабельності, показала загальне погіршення економічної діяльності підприємств аграрного сектору в довгостроковому періоді. Ситуація щодо ефективності виробництва погіршилася за всіма видами сільськогосподарської продукції, крім цукрових буряків, що пояснюється значними технологічними удосконаленнями. Аналіз грошових потоків від реалізації сільськогосподарської продукції свідчить про випереджаюче зростання доходів від реалізації продукції рослинництва над продукцією тваринництва.

У роботі було проведено групування аграрних підприємств Черкаської області за рівнем рентабельності в середньому за 2007-2011 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Групування аграрних підприємств Черкаської області за рівнем рентабельності в середньому за 2007-2011 рр.

Показники	Збиткові	До 15,0	15,1-30,0	30,1-45,0	Більше 45,1	Всього
Середній рівень рентабельності, %	-11,3	6,4	18,2	35,3	46,4	19,2
Кількість підприємств в групі	75	301	283	96	62	817
У відсотках до обстежених	9,2	36,8	37,6	11,8	7,6	100
Чистий прибуток (збиток) на 1 га с.- г. угідь, грн.	-710,3	232,5	918,4	3217,6	5199,0	1532,6
Розмір матеріальних витрат на 1га с.- г. угідь, грн.	4319,8	3965,3	3613,9	2618,4	2193,5	3778,3
Питома вага оплати праці до витрат виробництва, %	7,2	7,9	7,7	11,2	15,4	8,7
Рівень забезпеченості власними оборотними активами, %	-18,2	20,2	30,2	44,6	52,3	31,5
Короткострокові кредити банку в розрахунку на 1 га с.-г. угідь	102,1	912,3	5411,5	8502,3	7360,4	7154,3
Питома вага кредиту в покритті оборотних активів, %	7,2	13,2	15,1	18,2	14,3	12,3
Дебіторська заборгованість на один га с.- г. угідь, грн.	2602,8	3099,5	7613,5	8912,5	2436,6	4615,9
Кредиторська заборгованість на один га с.- г. угідь, грн.	5138,9	3822,6	4095,1	4376,0	2820,4	3961,2
Період погашення дебіторської заборгованості, днів	109	83	108	131	62	112
Період погашення кредиторської заборгованості, днів	352	294	112	82	79	286

З обстежених 817 аграрних підприємств області питома вага збиткових складає 9,2 відсотки із середнім рівнем збитковості 11,3 %. Характерною ознакою цих підприємств є те, що для покриття часового розриву між надходженням виручки від реалізації і покриттям витрат залучались кредити банку, які склали 102,1 грн. в розрахунку на 1 га сільгоспугідь. По цій групі найвищий рівень кредиторської заборгованості, період її погашення який складає 352 дні.

Аграрні підприємства з рівнем рентабельності понад 45,1% складають 7,6% від загальної кількості обстежених підприємств. По цій групі чистий прибуток в розрахунку на 1 га сільгоспугідь складає 5199,0 грн., що у 3,4 рази більше по обстежених підприємствах області. Ця група підприємств більшою мірою внаслідок наявності забезпечення кредиту використовувала банківські запозичення, питома вага яких в покритті оборотних активів складає 14,3%, або на 7,1 відсоткових пункти більше, порівняно зі збитковими підприємствами.

Проведена оцінка стану і результатів діяльності суб'єктів господарювання аграрного виробництва показала, що на економічні результати діяльності

аграрних підприємств суттєвий вплив має сезонний характер виробництва, розрив в часі між затратами виробництва і надходження виручки від реалізації впродовж року, суттєве використання продукції власного виробництва для продовження виробничого процесу.

Обґрунтовано, що зростання прибутковості аграрних підприємств можливе за умов більш економного використання матеріальних ресурсів власного виробництва, унеможливлення експансії на вітчизняні ринки промислової продукції за демпінговими цінами шляхом підвищення розміру ввізного мита та зменшення тарифних квот. З метою забезпечення отримання прибутків аграрними підприємствами обґрунтовано доцільність диверсифікації каналів реалізації сільськогосподарської продукції через мережу власних торгівельних закладів з мінімальними торговими націнками.

Доведено, що суттєвий вплив на результати економічної діяльності аграрних підприємств має плановий метод управління виробництвом. Запровадження планування як системи управління виробничим процесом здатне забезпечити аграріїв інформацією щодо обсягів виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції, фінансових результатів їх діяльності, сприятиме розвитку підприємливості і виправдання ризику, запровадження прогресивних технологій є суттєвим важелем щодо оперативного контролю за використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. З метою науково-обґрунтованого співвідношення між основними засобами і оборотними активами рекомендовано відновити нормативний метод розподілу прибутку на поповнення статутного капіталу в частині основних засобів і оборотних активів.

У третьому розділі «Механізми підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств» удосконалено методи оцінки ефективності діяльності аграрних підприємств, здійснено факторний аналіз економічних результатів діяльності аграрних підприємств, розроблено концепцію організаційно-економічного механізму підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства.

В результаті дослідження удосконалено методичні підходи до оцінки ефективності діяльності аграрних підприємств. Для оцінки прибутків окремого аграрного підприємства розроблено структурно-логічну схему визначення джерел утворення прибутку, яка передбачає оцінку факторів, що впливають на прибутковість, з орієнтацією лише на передбачувані події, стосовно до яких доцільно проводити аналіз та визначати напрямки підвищення результативності.

Обґрунтовано пропозиції з формування та реалізації ресурсно-виробничого потенціалу аграрного підприємства, який визначено як технологічно обумовлену здатність господарюючої системи формувати відтворювальний ефект у процесі використання внутрішніх факторів виробництва під впливом зовнішніх факторів. Розроблено схему формування елементів ресурсно-виробничого потенціалу (рис. 2), яка наочно відображає не тільки склад зовнішніх і внутрішніх факторів виробництва, але й процес

перетворення останніх в змінних умовах зовнішнього середовища (тобто процес поліпшення адаптивних і компенсційних властивостей ресурсів і збалансованого їх використання), що і формує сукупний потенціал системи. Схема доповнена факторами, що відіграють у сучасних умовах важливу роль у підвищенні стабільності розвитку господарюючого суб'єкта, такими як інформація, інновації й інвестиції.

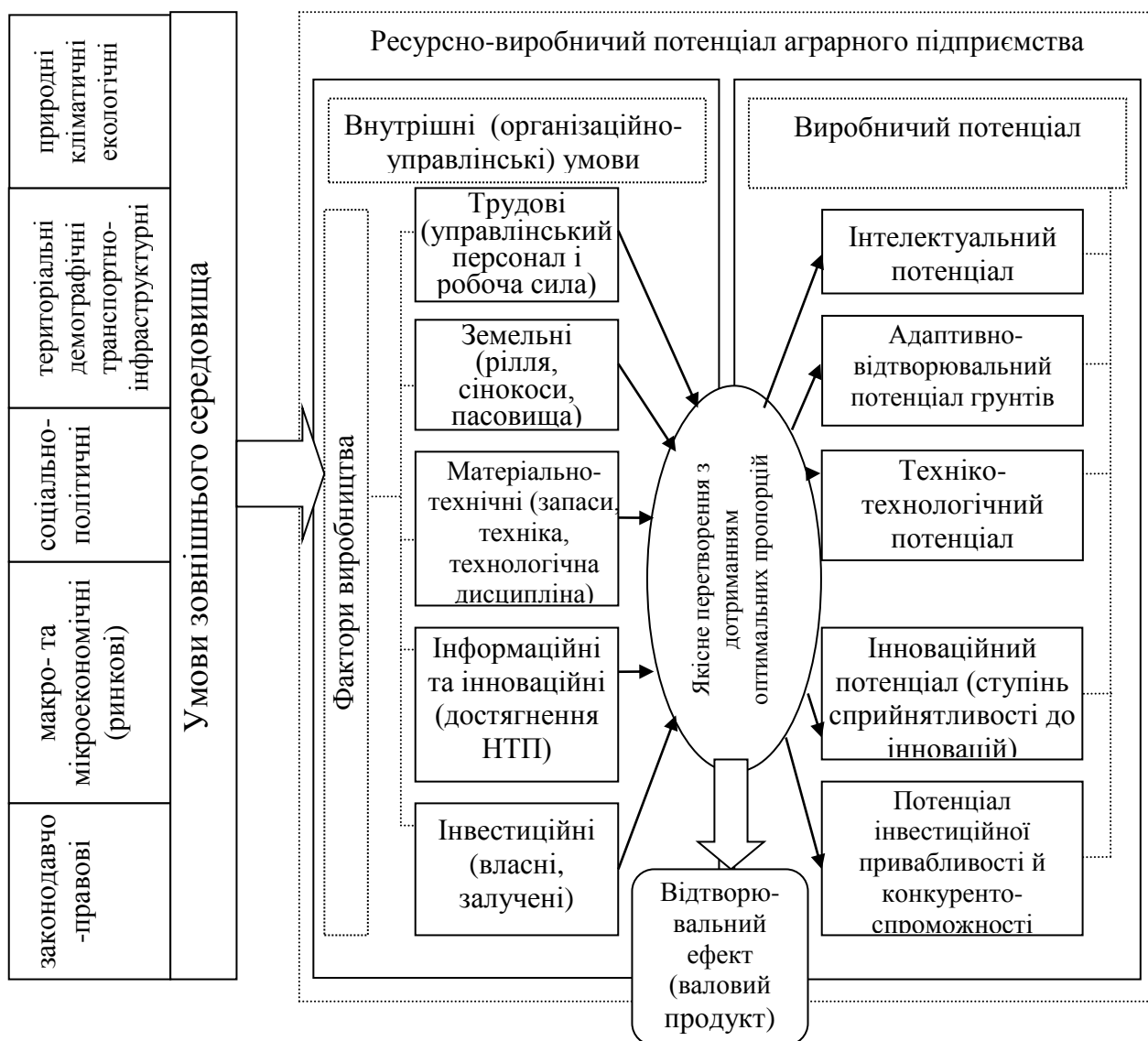

Рис. 2. Схема формування й використання ресурсно-виробничого потенціалу аграрного підприємства

Розроблено методичний підхід до оцінки та порівняння ресурсно-виробничого потенціалу аграрних підприємств, що ґрунтується на монотетичному методі багатомірного статистичного аналізу, і дозволяє здійснити відбір аграрних підприємств за наступними групувальними ознаками: приналежність до певної природно-економічної зони, рівень сукупної ресурсозабезпеченості, рівень ефективності використання ресурсів за рахунок суб'єктивного внеску трудових колективів (рис. 3).

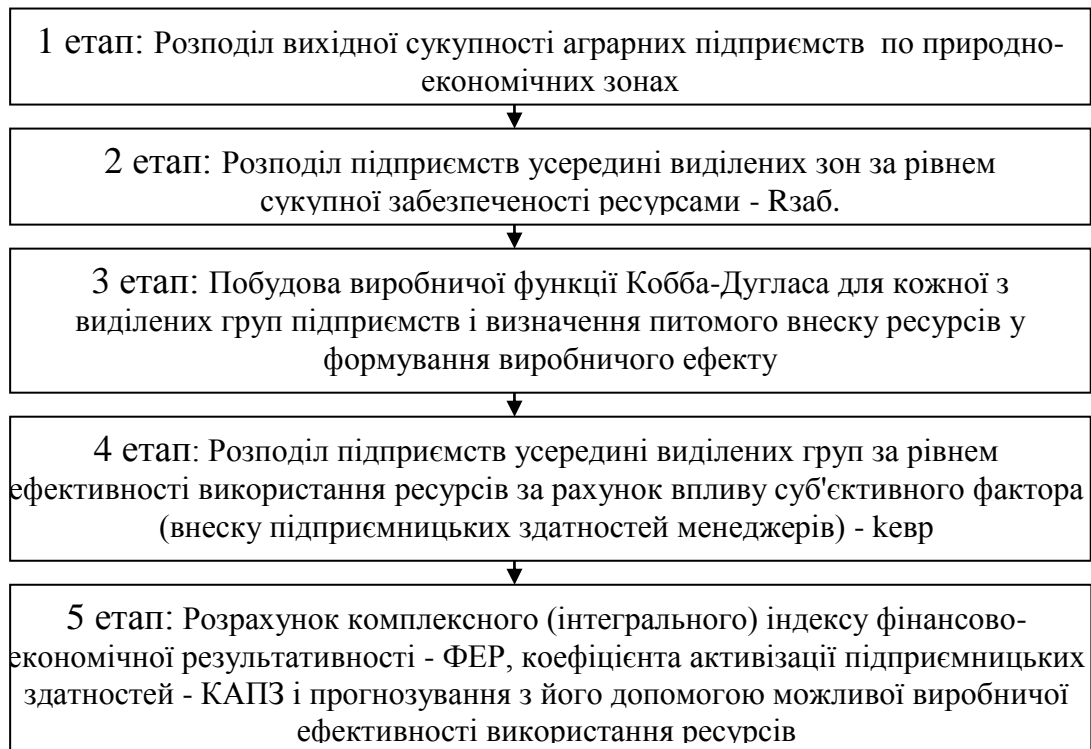

Рис. 3. Методика порівняльної оцінки ефективності використання аграрними підприємствами наявних ресурсів

Пропонований підхід дозволяє об'єктивно оцінити рівень виробничих можливостей аграрних підприємств у конкретних умовах господарювання, розкрити причини розходжень в ефективності використання ресурсів і визначити можливі напрямки її підвищення. Практичне застосування пропонованого підходу дозволяє виділити з аналізованої сукупності кластери аграрних підприємств з низькою, середньою й високою забезпеченістю ресурсами у яких може спостерігатися як ефективне, так і неефективне їх використання, зумовлюване підприємницькою активністю.

Під «активізацією підприємницьких здібностей» аграрних підприємств пропонується розуміти усвідомлення необхідності оптимального використання виробничих факторів і практичне приведення їх структури до збалансованого стану з урахуванням кількісних і якісних властивостей ресурсів і змінності зовнішнього середовища. Обґрунтовано методичний підхід до визначення рівня «активізації підприємницьких здібностей», за коефіцієнтом який ґрунтується на нелінійному типі зв'язку між коефіцієнтом ефективності використання ресурсів за рахунок суб'єктивного фактору і рівнем віддачі виробничих ресурсів. Пропонований показник має суттєве аналітичне значення для прогнозування можливої ефективності використання факторів виробництва при різній ресурсозабезпеченості й відносно рівних природно-економічних умовах поряд з іншими показниками комплексної оцінки діяльності аграрних підприємств.

Розроблено методичний підхід до порівняльної оцінки ефективності використання аграрними підприємствами наявних ресурсів за індексом фінансово-економічної результативності. Пропонована модель оптимізації

ресурсних пропорцій аграрного підприємства передбачає: можливість залучення у виробничий процес раніше незадіяних ресурсів; можливість зміни виробничого напрямку на спеціалізоване виробництво із впровадженням прогресивних технологій і можливість трансформації окремих виробничих факторів у джерела інвестицій. Для підприємств, які мають певну можливість маневру наявними ресурсами, виділено основні напрямки оцінки їх потенційних можливостей.

У дисертації розроблено економіко-математичні моделі факторного аналізу прибутку від операційної діяльності, факторного аналізу прибутку від звичайної діяльності до оподаткування, факторного аналізу чистого прибутку та здійснено факторний аналіз економічних результатів діяльності аграрних підприємств Уманського району Черкаської області, на основі чого розроблено прогнозну модель чистого прибутку (збитку) підприємств.

В результаті дослідження розроблено концепцію організаційно-економічного механізму підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств на засадах демократизації структур управління, об'єктивно заснованої на зміні статусу й ролі первинних товаровиробників - внутрішньогосподарських підрозділів. Організаційно-економічний механізм системно поєднує заходи з: формування організаційно-виробничої структури аграрних підприємств на основі підвищення автономності внутрішньогосподарських підрозділів і визначення їх економічного статусу; вдосконалення відносин власності на основі розвитку внутрішньогосподарської оренди; зміни організації внутрішньогосподарських економічних відносин на договірних засадах з використанням комерційного розрахунку; формування системи стимулювання виробництва й праці з використанням або безтарифної методики, або по нормативу від вартості реалізованої продукції, валового доходу й чистого прибутку; впровадження нових систем розподілу доходу між підрозділами. Розроблено алгоритм розвитку організаційно-виробничої структури агропідприємства, що передбачає: уточнення або розробку складу внутрішньовиробничих підрозділів по галузях та (або) територіях; визначення видів і обсягів робіт по підрозділах; вибір оптимальних форм і типів структурних підрозділів; обґрунтування форм організації праці.

Доведено доцільність введення в організаційну структуру аграрного підприємства служби маркетингу, як підрозділу, що сприяє адаптації виробництва до потреб і умов зовнішнього середовища. Основними напрямками маркетингової діяльності аграрного підприємства й факторами, що визначають структуру цієї служби є: асортименти виробленої продукції й різноманітність географічних ринків, на які ця продукція орієнтована; використовувані канали реалізації продукції: якщо вона реалізується не тільки через посередника, але й через торговельну мережу, то суб'єкти цієї мережі можуть входити до складу служби маркетингу, підпорядковуючись її керівникові; економічний механізм господарювання аграрного підприємства; передбачуваний обсяг і тривалість маркетингових досліджень, ступінь участі в них сторонніх спеціалізованих організацій, обсяг виробництва, номенклатура

виробленої продукції, орієнтація на ті або інші ринки, а головне - фінансовий стан самого підприємства. Уточнено систему показників ефективності маркетингової діяльності, заснованої на безпосередній взаємодії ефективності системи управління підприємством, діяльності служби маркетингу по забезпеченню конкурентоспроможності продукції агропідприємства і її діяльності на товарних ринках, спрямованої на формування попиту на реалізовану продукцію.

Розроблено рекомендації з планування діяльності аграрних підприємств. Відповідно до практики господарювання аграрних підприємств, розроблено алгоритм процесу стратегічного планування їх розвитку. Місію господарювання аграрного підприємства визначено як максимальне задоволення населення продукцією й послугами підприємства при затребуваному рівні їх якості, вирішення проблем зайнятості населення, підвищення добробуту працівників підприємства, всебічне сприяння співробітництву з підприємствами території й інших територій і галузей агросектору. На цій основі запропоновано основні довгострокові цілі аграрного підприємства і етапи планування. (рис. 4).

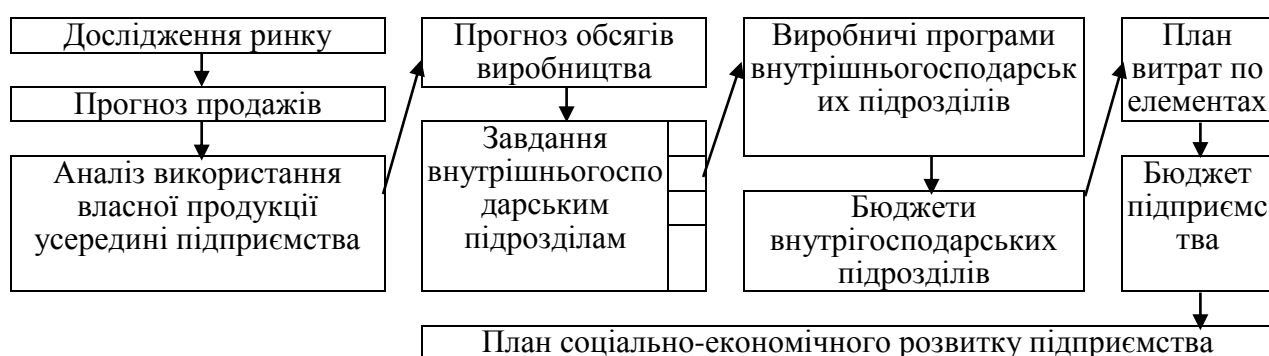

Рис. 4. Послідовність формування плану соціально-економічного розвитку аграрного підприємства

Розроблено рекомендації з вибору оптимальної структури асортиментів виробленої продукції, планування виробничих витрат, що передбачає визначення припливу й відтоку коштів і дозволяє, зробити бізнес-прогноз розвитку підприємства. Обґрунтовано рекомендації зі складання бізнес-планів окремих конкретних програм і планування господарської діяльності виробничих підрозділів з урахуванням рівня їх економічної самостійності.

ВИСНОВКИ

В дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоноване нове вирішення важливої науково-прикладної проблеми формування та функціонування організаційно-економічних механізмів підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств. За результатами дослідження сформовані висновки теоретичного, методичного та науково-практичного характеру:

1. Ґрунтуючись на основних позиціях теорії підприємства, запропоновано розглядати аграрне підприємство, незалежно від форми власності й організації

виробництва, як самостійно господарюючий суб'єкт, що поєднує на системній основі процеси виробництва послуг і сільськогосподарської продукції, її первинної переробки, зберігання й реалізації, відтворення ресурсів і умов функціонування, кожна галузь і підрозділ якого (рослинництво, тваринництво та ін.) являють собою підсистему й у той же час самостійний комплекс, що має свою технологію, техніку, організацію виробництва й управління. Визначено виробничу структуру аграрного підприємства, яку розділено на функціональні й організаційні підсистеми. Визначено сукупність протиріч, що виникають у процесі реалізації функцій організаційної підсистеми і є основною причиною збитковості підприємств галузі.

2. Встановлено, що організаційно-економічний механізм діяльності аграрних підприємств включає в себе форми й методи, що регулюють процес господарювання, – планування, фінансування, ціноутворення, оплату й стимулювання праці, облік і контроль, умови взаємин між підрозділами, їх внутрішні й зовнішні відносини, умови реалізації продукції й здійснення інших видів діяльності. Управління аграрним підприємством визначено як систему цілей, завдань, форм, методів і організаційних структур, що впливають на працівників з метою вирішення актуальних завдань, координації різних видів діяльності, спрямованих на виявлення потреб ринку в продукції підприємства, організації її виробництва в необхідній кількості, відповідної якості й у необхідний термін, визначення технічної й економічної політики розвитку, створення необхідних умов праці, екологічного захисту.

3. Детальне дослідження ефективності діяльності аграрних підприємств здійснювалося на матеріалах підприємств Черкаської області. За результатами обстеження і групування 817 аграрних підприємств області за рівнем рентабельності встановлено, що питома вага збиткових складає 9,2% з середнім рівнем збитковості 11,3 %. Аграрні підприємства з рівнем рентабельності понад 45,1% складають 7,6% від загальної кількості обстежених підприємств. Встановлено, що на економічні результати діяльності аграрних підприємств суттєвий вплив має сезонний характер виробництва, розрив в часі між затратами виробництва і надходження виручки від реалізації впродовж року, використання продукції власного виробництва для продовження виробничого процесу. Обґрунтовано, що зростання прибутковості аграрних підприємств можливе за умов оптимального використання ресурсів власного виробництва. Доведено, що суттєвий вплив на результати економічної діяльності аграрних підприємств має плановий метод управління виробництвом.

4. В результаті дослідження удосконалено методичні підходи до оцінки ефективності діяльності аграрних підприємств. Для оцінки прибутків окремого аграрного підприємства розроблено структурно-логічну схему визначення джерел утворення прибутку, яка передбачає оцінку факторів, що впливають на прибутковість, з орієнтацією лише на передбачувані події, стосовно до яких доцільно проводити аналіз та визначати напрямки підвищення результативності. Розроблено економіко-математичні моделі факторного аналізу прибутку від операційної діяльності, факторного аналізу прибутку від

звичайної діяльності до оподаткування, факторного аналізу чистого прибутку та здійснено факторний аналіз економічних результатів діяльності аграрних підприємств Уманського району Черкаської області, на основі чого розроблено прогнозу модель чистого прибутку (збитку) досліджуваних підприємств.

5. Обґрунтовано пропозиції з формування та реалізації ресурсно-виробничого потенціалу аграрного підприємства. Розроблено схему формування елементів ресурсно-виробничого потенціалу, яка відображає склад зовнішніх і внутрішніх факторів виробництва та процес їх перетворення в змінних умовах зовнішнього середовища. Розроблено методичний підхід до оцінки та порівняння ресурсно-виробничого потенціалу аграрних підприємств, що ґрунтується на монотетичному методі багатомірного статистичного аналізу, і дозволяє об'єктивно оцінити рівень їх виробничих можливостей у конкретних умовах господарювання, розкрити причини розходжень в ефективності використання ресурсів і визначити можливі напрямки її підвищення.

6. Обґрунтовано, що усвідомлення підприємством необхідності оптимального використання виробничих факторів і практичне приведення їх структури до збалансованого стану з урахуванням кількісних і якісних властивостей ресурсів і змінності зовнішнього середовища є сутністю активізації підприємницьких здібностей підприємства. Обґрунтовано методичний підхід до визначення рівня активізації підприємницьких здібностей аграрного підприємства, за коефіцієнтом який ґрунтується на нелінійному типі зв'язку між коефіцієнтом ефективності використання ресурсів за рахунок суб'єктивного фактору і рівнем віддачі виробничих ресурсів. Пропонований показник дозволяє прогнозувати ефективність використання факторів виробництва при різній ресурсозабезпеченості й відносно рівних природно-економічних умовах

7. Розроблено методичний підхід до порівняльної оцінки ефективності використання аграрними підприємствами наявних ресурсів за індексом фінансово-економічної результативності. Пропонована модель оптимізації ресурсних пропорцій аграрного підприємства передбачає: можливість залучення у виробничий процес раніше незадіяних ресурсів; можливість зміни виробничого напрямку на спеціалізоване виробництво із впровадженням прогресивних технологій і можливість трансформації окремих виробничих факторів у джерела інвестицій. Для підприємств, які мають певну можливість маневру наявними ресурсами, виділено основні напрямки оцінки їх потенційних можливостей.

8. В результаті дослідження розроблено концепцію організаційно-економічного механізму підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств на засадах: розробки й обґрунтування на всіх рівнях підприємства демократичних форм управління; передачі частини функцій оперативного управління безпосередньо трудовим колективам, які стають суб'єктом управління; створення структури управління із чітким визначенням ступеня відповідальності керівників будь-якого рівня, у тому числі й керівника підприємства, що усуває протиріччя між правами й відповідальністю трудових

колективів і окремих виконавців за результати діяльності підприємства і його підрозділів; впровадження механізмів укладання договорів найму і договорів на виробництво продукції (робіт, послуг).

9. Доведено доцільність введення в організаційну структуру аграрного підприємства служби маркетингу, як підрозділу, що сприяє адаптації виробництва до потреб і умов зовнішнього середовища. Визначено основні напрямки маркетингової діяльності аграрного підприємства й фактори, що визначають структуру цієї служби є. Уточнено систему показників ефективності маркетингової діяльності, заснованої на безпосередній взаємодії ефективності системи управління підприємством, діяльності служби маркетингу по забезпеченню конкурентоспроможності продукції агропідприємства і її діяльності на товарних ринках, спрямованої на формування попиту на реалізовану продукцію.

10. Розроблено рекомендації з планування діяльності аграрних підприємств. Відповідно до практики господарювання аграрних підприємств, розроблено алгоритм процесу планування їх розвитку. Визначено місію господарювання аграрного підприємства і на цій основі запропоновано основні довгострокові цілі і етапи планування. Розроблено рекомендації з вибору оптимальної структури асортиментів виробленої продукції, планування виробничих витрат, що передбачає визначення припливу й відтоку коштів і дозволяє, зробити бізнес-прогноз розвитку підприємства. Обґрунтовано рекомендації зі складання бізнес-планів окремих конкретних програм і планування господарської діяльності виробничих підрозділів з урахуванням рівня їх економічної самостійності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Митяй О.В. Вплив інфляції на фінансові результати діяльності підприємства / О.В. Митяй // Економіка України: фінансово-економічні проблеми інноваційного розвитку: колективна монографія./ Від. ред. В.Ф. Беседін, А.С. Музиченко. - К.: НДЕІ, - 2012. - С.422-426.

Статті у наукових фахових виданнях:

2. Митяй О. В. Вплив внутрішньогалузевих особливостей на процес виробництва суб'єктів господарювання /О. В. Митяй // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – №17. – С. 70-73.

3. Митяй О. В. Методичні підходи щодо оцінки фінансових результатів сільськогосподарських підприємств / О. В. Митяй, Бечко П. К // Економічний форум. – Луцьк. – С. 278-282.

4. Митяй О. В. Вплив економічних ризиків на фінансові результати діяльності сільськогосподарських підприємств / О. В. Митяй // Науковий вісник Чернівецького національного університету : Збірник наукових праць. Вип. 623–626. Економіка.– Чернівці: Чернівецький нац. ун-т., – 2012. – С. 280-284.

5. Митяй О. В. Вплив процесу аграрного виробництва на результати діяльності аграріїв / О. В. Митяй // Бізнес інформ. – 2012. – № 3. – С. 128-132.
6. Митяй О. В. Вплив фінансової кризи на фінансовий стан господарювання суб'єктів аграрного виробництва / О. В. Митяй // Регіональна бізнес-економіка та управління. – 2012. – № 10. – С. 108-114.
7. Митяй О. В. Оцінка фінансових результатів сільськогосподарських підприємств / О. В. Митяй // Агросвіт. – 2012. – №19. – С. 34-38.
8. Митяй О. В. Теоретичні аспекти реалізації як заключного етапу процесу виробництва / О. В. Митяй // Агросвіт. – 2012. – № 2. – С. 37-40.
9. Митяй О. В. Теоретичні основи економічного змісту категорії "дохід" сільськогосподарських підприємств // О. В. Митяй, П. К. Бечко //. – Інноваційна економіка. – 2012. – №1.– С. 119-124.
10. Митяй О. В. Теоретичні основи формування прибутку в сільськогосподарських підприємствах [Електронний ресурс] / О. В. Митяй // Ефективна економіка. – 2011. – № 11. – Режим доступу до журналу : <http://www.economy.nauka.com.ua>. – Заголовок з титульного екрану.
11. Митяй О.В. Шляхи удосконалення методів оцінки ефективності діяльності аграрних підприємств / О.В. Митяй // Экономика и социум. – г.Саратов. – 2012. – № 5 (октябрь-декабрь, 2012).– С. 582-589.

Матеріали конференцій та публікації у інших виданнях:

12. Митяй О. В. Особливості процесу виробництва суб'єктів господарювання аграрної галузі / О. В. Митяй // Інноваційні засади сталого розвитку національного господарства : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, проведеної на базі Університету економіки і підприємництва, (м. Хмельницький, 23-24 лютого 2012 р.). – Т. : Астон. – С. 84-87.
13. Митяй О. В. Основні напрями оцінки фінансових результатів аграрних підприємств / О. В. Митяй // Економічна теорія та практика : матеріали інтернет-конференції. - Умань: ПП Жовтий О.О. - 2012. - С. 227-229.
14. Митяй О. В. Особливості ринку сільськогосподарської продукції як економічної категорії / О. В. Митяй // Актуальные проблемы потребительского рынка товаров и услуг : материалы III Международной заочной научно-практической конференции, посвященной 25-летию Кировской ГМА, (24 февраля 2012 г.) /под ред. И. В. Шешунова, Н. К. Мазиной, В. М. Михайлова, Л. Н. Зоновой. – Киров : ГБОУ ВПО Кировская медицинская академия, 2012. – С. 98-100.

АНОТАЦІЯ

Митяй О.В. Організаційно-економічні механізми підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами

економічної діяльності). – Міжнародний університет бізнесу і права, Херсон, 2013.

Дисертацію присвячено розробці теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій з формування та функціонування організаційно-економічних механізмів підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств.

Розроблено концепцію організаційно-економічного механізму підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств на засадах демократизації структур управління, об'єктивно заснованої на зміні статусу й ролі первинних товаровиробників - внутрішньогосподарських підрозділів.

Удосконалено: методичний підхід до оцінки та порівняння ресурсно-виробничого потенціалу аграрних підприємств; методичний підхід до визначення рівня активізації підприємницьких здібностей аграрного підприємства; модель оптимізації ресурсних пропорцій аграрного підприємства.

Дістали подальший розвиток: підходи і моделі оцінки ефективності діяльності аграрних підприємств; пропозиції з формування та реалізації ресурсно-виробничого потенціалу аграрного підприємства; рекомендації з організації служби маркетингу аграрного підприємства; система планування діяльності аграрних підприємств

Ключові слова: аграрні підприємства, економічна ефективність, організаційно-економічний механізм, ресурсно-виробничий потенціал, управління, планування, маркетинг.

АННОТАЦИЯ

Митяй О.В. Организационно-экономические механизмы повышения эффективности деятельности аграрных предприятий. - Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). - Международный университет бизнеса и права, Херсон, 2013.

Диссертация посвящена разработке теоретико-методических основ и практических рекомендаций по формированию и функционированию организационно-экономических механизмов повышения эффективности деятельности аграрных предприятий.

Научная новизна полученных результатов исследования состоит в углублении теоретико-методических основ и разработке практических рекомендаций, направленных на формирование и функционирование организационно-экономических механизмов повышения эффективности деятельности аграрных предприятий.

Разработана концепция организационно-экономического механизма повышения эффективности деятельности аграрных предприятий на началах демократизации структур управления, объективно основанной на изменении статуса и роли первичных товаропроизводителей - внутривладельческих

подразделений, который системно объединяет мероприятия по реформированию: организационно-производственной структуры предприятий; отношений собственности; организации внутривладельческих экономических отношений; системы стимулирования производства и работы; систем распределения дохода между подразделениями.

Усовершенствован методический подход к оценке и сравнению ресурсно-производственного потенциала аграрных предприятий, который основывается на монотетическом методе многомерного статистического анализа, и позволяет объективно оценить уровень их производственных возможностей в конкретных условиях хозяйствования, раскрыть причины расхождений в эффективности использования ресурсов и определить возможные направления ее повышения.

Предложен методический подход к определению уровня активизации предпринимательских способностей аграрного предприятия, по показателю который основывается на нелинейном типе связи между коэффициентом эффективности использования ресурсов за счет субъективного фактора и уровнем отдачи производственных ресурсов.

Разработана модель оптимизации ресурсных пропорций аграрного предприятия, которая основывается на сравнительной оценке эффективности использования аграрными предприятиями имеющихся ресурсов по индексу финансово-экономической результативности.

Получили развитие подходы и модели оценки эффективности деятельности аграрных предприятий, а именно: разработаны экономико-математические модели факторного анализа прибыли от операционной деятельности, прибыли от обычной деятельности до налогообложения, чистой прибыли и разработана прогнозная модель чистой прибыли (убытка) аграрных предприятий.

Обоснованы предложения по формированию и реализации ресурсно-производственного потенциала аграрного предприятия. Разработана схема формирования элементов ресурсно-производственного потенциала, которая отображает состав внешних и внутренних факторов производства и процесс их превращения в переменных условиях внешней среды.

Разработаны рекомендации по организации службы маркетинга аграрного предприятия, как подразделения, который оказывает содействие адаптации производства к нуждам и условиям внешней среды. Определены основные направления маркетинговой деятельности аграрного предприятия и факторы, которые определяют структуру этой службы и уточнена система показателей эффективности маркетинговой деятельности.

Получила развитие система планирования деятельности аграрных предприятий, а именно: разработан алгоритм процесса планирования их развития; определены миссия, долгосрочные цели и этапы планирования; разработана рекомендации оптимизации структуры ассортиментов произведенной продукции, планированию производственных расходов, которое предусматривает определение притока и оттока средств и позволяет сделать бизнес-прогноз развития предприятия.

Практическое значение полученных результатов заключается в том, что теоретические обобщения, методические и прикладные положения и предложения, полученные автором в результате исследования, доведены до уровня практических разработок, которые могут быть использованы в практической деятельности аграрных предприятий при формировании систем организации и управления, органов власти разных уровней при разработке отраслевых и региональных стратегических программных документов.

Ключевые слова: аграрные предприятия, экономическая эффективность, организационно-экономический механизм, ресурсно-производственный потенциал, управление, планирование, маркетинг.

SUMMARY

Mityay O.V. Organizing-economic mechanisms of increasing to efficiency to activity agrarian enterprises. - a Manuscript.

The Thesis on competition scientific degree candidate of the economic sciences on professions 08.00.04 - an economy and management enterprise (on type of economic activity - an International university of the business and law, Kherson, 2013.

The Thesis is dedicated to development theorist-methodical bases and practical recommendation on shaping and operation organizing-economic mechanism of increasing to efficiency to activity agrarian enterprise.

The Designed concept organizing-economic mechanism of increasing to efficiency to activity agrarian enterprise on basis of the democratizations of the structures of management, objective founded on change the status and dug the primary commodity producers – inwardly-facilities subsection.

They Are Advanced: methodical approach to estimation and comparison resource-production potential agrarian enterprise; the methodical approach to determination level to activations of the business abilities of the agrarian enterprise; the model to optimization resource proportion of the agrarian enterprise.

Have Got the most further development: approaches and models of the estimation to efficiency to activity agrarian enterprise; the offers on shaping and realization resource-production potential of the agrarian enterprise; the recommendations on organizations of the marketing service of the agrarian enterprise; the planning system to activity agrarian enterprise.

Keywords: agrarian enterprises, cost-performance, organizing-economic mechanism, resource-production potential, management, planning, marketing.